

Левітас Ф.Л.,

завідувач кафедри суспільно-гуманітарної освіти і виховання

Інституту післядипломної педагогічної освіти

Київського університету імені Бориса Грінченка,

доктор історичних наук, професор

НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ ТА ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Стаття розкриває актуальні проблеми викладання історії та виховання молоді засобами історичної освіти. Йдеться про роль і місце навчання історії у формуванні світогляду сучасної людини.

Ключові слова: історична освіта, виховання, особистість.

Глобальні суспільно-економічні трансформації, які відбулися на ру-
бежі ХХ–ХХІ ст., не могли не вплинути на світовий гуманітарний простір. Руйнація ідеологічних стереотипів «радянського світу» залишила численні лакуни в духовному світі людини. А як відомо, пустоту у світоглядному середовищі довго існувати не може. У свідомості суспільства принципово змінилося ставлення до таких історико-філософських категорій, як «добро» і «зло», «правда» і «крайність», «реальність» і «міф».

Найбільш вразливою до глобальних суспільно-економічних змін виявилась молодь, яка не має достатнього життєвого досвіду і найбільше зазнає як позитивних, так і негативних зовнішніх впливів. Не секрет, що сучасна педагогічна думка не завжди виявляється напоготові, щоб дати важливі наукові і практичні відповіді на виклики часу. Сподівання на те, що гуманістичні і демократичні цінності, які сповідує цивілізований світ, самі по собі перетворяться на норму поведінки і мислення людей, виявилися марними. Цікавою в цьому дискурсі є точка зору відомого російського філософа А.С. Панаріна, який стверджував, що «зараз епоха предметної порчі людини».

Найбільший вплив на формування особистості справили світова економічна криза, небачене за масштабами соціальне розшарування суспільства, негативний контент електронних ресурсів, деструктивна інформаційна атака на суспільство, які руйнують людську психіку і суспільну свідомість.

Натомість природними рефлексіями на вищезгадані явища стали:

- невпевненість у завтрашньому дні, яка привела до глибокої соціальної апатії значної частини суспільства;

- суспільний нігілізм як поширене явище та цілковите заперечення минулого. Цікаву думку з цього приводу висловив письменник Шарль де Костер: «Народ вмирає, якщо він забуває про своє минуле»;

- формування споживацької психології, яка культивує думку про тотальне збагачення і накопичення матеріальних благ як еталон повсякденного буття і щасливого майбутнього;
- занурення частини суспільства (особливо молоді. — Ф.Л.) у віртуальний простір як бажання спілкуватися і жити поза межами реального, часто жорстокого світу і антигуманного людського буття.

Світова економічна криза, яка носить глобальний характер, ще раз продемонструвала необхідність зміни не тільки міжнародної системи соціально-економічних відносин, але й сучасної парадигми освітнього простору, в якому головний акцент ставиться виключно на знаннях, без урахування духовно-етичного виховання людини. Тому сучасний світ в очікуванні не тільки нової моделі економічних відносин, але й нової освітньої парадигми. Досить цікавим видається російський досвід. Проголошена російським колегами програма «розвитку освіти через виховання», на наш погляд, є найбільш актуальною справою сьогодення.

З давніх часів суспільство і держава піклувалися про виховання людини. Кам'яна плита давнього Херсонесу з клятвою юнака місту-державі є цьому найкращим підтвердженням: «Клянусь думати про спасіння і свободу держави і громадян. Ніколи їх не видавати і не віддавати. Не буду намагатися знищити демократичний лад і сповіщу про всіх змовників. Державних таємниць нікому видавати не буду, і не буду приймати подарунків, і не буду їх давати, щоб не шкодити державі й громадянам. Я буду однодумцем у спасенні й свободі держави і громадян і не зраджу Херсонесу...»

Історичні знання завжди слугували формуванню гармонійної особистості. Дляожної людини історія — це наповнена живою водою криниця. У ній і пам'ять віків, і сучасне життя, і роздуми про майбутнє. Для кожного народу, писав В. Ключевський, історія задає двосторонню культурну роботу над природою країни, в якій йому належить жити і над своєю власною природою, в якій йому належить жити і над власними духовними силами [3, 61].

Інтерес до свого минулого зародився в Україні дуже давно, можна сказати, з перших цеглинок української державності. Ще за часів великих київських князів українські книжники працювали над питанням: «Звідки пішла Руська земля і хто в ній найперший почав княжити, із чого Руська земля такою стала?» [6, 3]

Образи наших давніх предків акумулювали в собі велич духу українського народу. Сoxа і меч, плут і бойовий лук жили в ньому поруч. Це був народ-трудівник і водночас народ-войн. Із сивої давнини, не втративши своєї актуальності, лунає заклик «Велесової книги»: «Тримайтесь, браття наші, плем'я за плем'я, рід за рід і бийтесь за себе на землі нашій, яка належить нам і ніколи іншим, се ж бо ми є русичі, славці богів наших» [7, 13].

Український світ завжди успадковував кращі традиції власного народу. Історія в досить широкому сенсі в усі часи відігравала величезну роль у

формуванні національної свідомості суспільства. Саме у дзеркалі історичних подій відображалися і великі злети, і трагічні падіння в долі кожного народу. Історичний матеріал активно слугував і є діючим засобом формування особистості, дає можливість моделювати і прогнозувати поведінку, визначати життєву позицію молоді. На зламі ХХ і ХХІ століть історики заговорили про певну кризу історії та навчання історії [1, 15], пов'язану з:

- руйнацією традиційних суспільних цінностей;
- політикою деідеологізації суспільства;
- відсутністю вагомої мотивації звернення до науки Кліо;
- абстрактним розумінням Батьківщини;
- зверхністю впливу західних культурних цінностей, часто не кращих.

На наш погляд, говорити про «кризу історії» є недоречним. Адже переосмислення історичних подій, наявність багатьох історичних шкіл, плуралізм історії, демократизм у викладанні — вимога часу. Вчителю, викладачу є над чим працювати сьогодні. Адже навчання і виховання історією є вічним питанням.

Варто зазначити, що вічними є і традиційні цінності українського народу, які у свій час виклав відомий історик-педагог М.М. Лисенко, створюючи узагальнений образ українця — безстрашного, хороброго, невтомного, волелюбного, доброго, безкорисливого, справедливого, співчутливого до чужого горя, найпослідовнішого у боротьбі з іноземними загарбниками [5, 68].

Формування громадянської позиції починається з родини. Саме тут дитина має одержати перші уроки історії, історичного виховання, ставлення до своєї країни та її народу. Поважне ставлення до родинних пам'яток, державних нагород за бойові і трудові заслуги (орденів, медалей, почесних грамот, привітань) разом з розповідями і спогадами є своєрідними мікроісторіями, які створюють унікальний фонд для історичного виховання. У кожній біографії людини, її мікроісторіях — той життєвий струмок для океану Великої історії.

На порозі нової української державності окремими фахівцями історико-педагогічного жанру висловлювалися думки про те, що навчання історії повинно орієнтуватися винятково на вивчення фактів і подій, без її олюднення. Така версія навчання історії вступила у глибокий дисонанс з потребами суспільства і не виправдала суспільно-педагогічних очікувань. Тому повернемося до традиційного розуміння ролі та місця шкільної і вузівської історії, діалектичного взаємозв'язку між навчанням і вихованням.

Навчання і виховання історією проходить відповідні методичні етапи.

1. Історичне мислення, під час якого здійснюється: а) добір із великої кількості дат, фактів, персоналій найбільш значущих і вагомих; б) аналіз і синтез історичного матеріалу; в) відкриття учнями і студентами сутності історичних явищ і подій; г) формування позитивного історичного образу.

Глибокі емоційні переживання. Історичний матеріал залишається тільки певною сумою знань, якщо учень не відчуває себе учасником подій чи не співпереживає за почуте і побачене на уроці. Історичний матеріал не тільки повинен усвідомлюватись, а «пройти» крізь душу і серце дитини. Сучасні методисти все більше говорять про «теорію емоційного вибуху» на заняттях, які не тільки запам'ятовуються, як правило, на все життя, а підштовхують молоду людину дерзати, мріяти, творити добро [10, 43].

2. Народження суспільно корисних мотивацій. Емоційні переживання наповнюють людину потужною інтелектуальною волею, яка надихає молодь на позитивні і корисні вчинки. «Історія і ви, — говорив своїм учням відомий педагог В. Сухомлинський, — це не дві ізольовані, відокремлені одна від однієї речі, а єдина ціле». Це означає, що на сьогоднішніх учнях лежить відповідальність за долю країни, за її майбутнє [8, 107–108]

3. Активному формуванню національних і патріотичних почуттів сприяє знайомство з працями видатних вітчизняних і зарубіжних мислителів, народною педагогікою, морально-етичними, християнсько-етичними та іншими гуманістичними релігійно-етичними вченнями попередників і сучасників, творами мистецтва, в яких оспівано і відображені високі духовні ідеали.

Одним із аспектів формування особистості засобами історичної освіти є розуміння сенсу історії, який визначається як зв'язок і непорушність історичного процесу. Вчитель, викладач і його учні начебто постійно стоять між минулим і сучасним.

Формування особистості починається з усвідомлення та пізнання себе не як підданого імперської «окраїни», а своєї належності до народу з далекої антської «країни», яку так близьку змальовував у своїх працях М. Грушевський. У цьому контексті символічно озвучено назустрічу «Україна» як край, порубіжжя світів слов'янського і степових кочівників, християнського і язичницького, православного і католицького, європейського й азійського [9, 5].

Коли західноєвропейські народи робили свої перші кроки до цивілізації, а американський ще знаходився у далекому проекті, світ почув київське «Слово про закон і благодать» Іларіона, яке дарувало людству божественне благословення і непересічні чесноти, вічні в просторі й часі. Вдячні нашадки повинні пишатися славними справами полководця князя Святослава, «про мужність і хоробрість якого слух пройшов по багатьох сторонах», державним розумом князя Володимира Великого «слави і честі достойного», уславленого «тестя Європи» Ярослава Мудрого, який державотворчою працею «дивом і славою» прославився «на всі навколошні країни».

Повага до минулого є одним із найважливіших факторів виховання особистості. Без нього дуже важко зрозуміти сьогодення і спробувати заирнути у майбутнє. Славне минуле не виключає критичного ставлення до

історії, адже критичне мислення дає можливість сучасникам відділити зерно від пісочини.

Варто також згадати і про важливість формування у молодої людини історичної культури, культури спеціальної, особливо незалежної від часу, політики і політиків. Критеріями формування історичної культури мають стати:

- 1) об'єктивне критичне осмислення минулого;
- 2) збереження і примноження історико-культурної спадщини свого народу;
- 3) плюралізм у розгляді історичних фактів і подій;
- 4) відмова від стереотипів національної пам'яті, від національного чванства і постійного стану меншовартості;
- 5) толерантність у висвітленні історії власного народу та своїх сусідів;
- 6) гордість за величні трудові та бойові звершення минулих поколінь, їх внесок у державотворчий процес, політику, економіку, науку, культуру, освіту тощо, тобто у скарбницю світової цивілізації.

Виховання історією повинно спиратися на значний регіональний і краєзнавчий потенціал, на культурні та духовні надбання українського народу. Досить актуальним щодо цього видається роздум польського історика І. Левандовської: «Чи залишається в майбутньому історична регіональна свідомість популярною цінністю? Чи молоді люди забудуть своє коріння та шукатимуть лише кращих перспектив праці у країнах Європейського Союзу?» [4, 306]

Але залишимося оптимістами. Дослухаємося до величних слів Н.М. Карамзіна, які не втратили своєї актуальності і в наш час: «Простий громадянин повинен читати історію. Вона мирить його з недосконалім світом речей як із звичайним явищем в усі часи, втішає в державних бідах, свідчить про те, що і в минулому бувало подібне, бувало ще жахливіше, і держава не руйнувалася, вона живить моральні почуття і правдивим судом своїм прихиляє душу до справедливості, яка стверджує наше благо і злагоду суспільства» [2, 5].

ДЖЕРЕЛА

1. Доманска Е. Історія та сучасна гуманітаристика / Е. Доманска. – К., 2012.
2. Кармазин Н.М. Об истории государства Российского / Н.М. Кармазин ; сост. А.И. Уткин. – М., 1990.
3. Ключевский В.О. Курс русской истории: Соч. в девяти томах / В.О. Ключевский. – Т. 1. – М., 1987.
4. Левандовська І. Історична і регіональна свідомість ліцеїстів / І. Левандовська // Історична освіта і сучасність. Як викладати історію школярам і студентам. – К., 2007.
5. Лисенко М.М. Патріотичне виховання учнів у процесі вивчення історії / М.М. Лисенко. – К., 1976.
6. Повість врем'яних літ. – К., 1990.

7. Слабошицький М. З голосу нашої Кліо / М. Слабошицький. – К., 1993.
8. Сухомлинський В.О. Народження громадянина / В.О. Сухомлинський. – К., 1970.
9. Українцы. – М., 2000.
10. Шоган В.В. Новые технологии в историческом образовании / В.В. Шоган. – Ростов-на-Дону. – 2005.

Статья раскрывает актуальные проблемы преподавания истории и воспитания молодежи средствами исторического образования. Речь идет о роли и месте обучения истории в формировании мировоззрения современного человека.

Ключевые слова: историческое образование, воспитание, личность.

The article is dedicated to current problems of teaching history and upbringing of young people by the means of history education. The author defines a function and place of history studies while shaping the world-view of modern human.

Key words: history education, education, personality.

УДК: 378.147:17.023.31

Козак А.В.,

старший науковий співробітник НДЛ освітології
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук

ІННОВАЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА

У статті висвітлюється проблема розвитку інноваційної особистості, визначається сутність та особливості інноваційного навчання, розкривається вплив інноваційного навчання на розвиток інноваційної особистості майбутнього викладача вищого навчального закладу.

Ключові слова: інноваційна освіта, інноваційне навчання, інноваційна особистість, інноваційний потенціал.

Постановка проблеми. Сучасний етап реформування вищої освіти України характеризується інтенсивним пошуком нових підходів у теорії та практиці навчання, активним втіленням нових технологій і освітніх моделей, орієнтацією на розвиток інноваційної особистості майбутнього фахівця.

Головним у цьому процесі має стати питання підготовки майбутнього викладача вищого навчального закладу, зорієнтованого на інноваційний